

ОСНОВНІ МАКРОЕКОНОМІЧНІ ІНДИКАТОРИ В ДЗЕРКАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ СТАТИСТИКИ

Мета статті полягає в аналізі основних макроекономічних показників у їх взаємозалежності та з точки зору їхньої достовірності. У процесі дослідження застосовано загальнонаукові методи: порівняння (вітчизняної практики розрахунку основних макроекономічних показників та прийнятих у міжнародній практиці підходів та стандартів), аналіз (для доведення неадекватного відбиття реальності в офіційній статистиці), синтез (для формулювання рекомендацій щодо вдосконалення статистичної методології). Доведено недостатню достовірність інформації щодо справжнього стану вітчизняної економіки. Обґрунтовано потребу розрахунку ширшого кола показників, ніж пропонує зараз Державна служба статистики. Наголошується на проблемі вибору неправильних орієнтирів для викривлення статистики. Проведене дослідження дало змогу виявити окремі напрями вдосконалення статистичної методології. Отримані результати дослідження можуть бути використані службою статистики для покращення інформаційно-моніторингової функції.

Ключові слова: ВВП; темпи економічного зростання; рівень безробіття; темп інфляції; достовірність статистичних показників.

Постановка проблеми. Для оцінки, прогнозування та прийняття ефективних управлінських рішень у галузі економічної політики потрібна максимально достовірна інформаційна картина. Це стосується не лише держави, однією з економічних функцій якої є макроекономічна стабілізація, у тому числі вжиття заходів, що дозволять відвернути кризу або пом'якшити її наслідки, а й інших економічних суб'єктів – домогосподарств та підприємств.

Проблема недостовірних економічних показників була доволі типовою для соціалістичних країн, незважаючи на відоме гасло: «Соціалізм – це облік». Численні звіти різних рівнів за підсумками року відправлялися у відділи ЦК КПРС, де їх корегували та вносили поправки. Це систематичне викривлення даних було цілком природним, оскільки виконання та перевиконання планів було пов'язане з відчутними заохоченнями. Що стосується цін, то вони встановлювалися адміністративно, тож інфляція існувала лише прихована (нецінова). А безробіття не було взагалі.

Уже за часів перебудови (1987 р.) було надруковано гостру статтю В. Селюніна та Г. Ханіна «Лукава цифра» [1]. У ній йшлося про офіційну статистику, яка маніпулювала цифрами та економічними показниками в інтересах радянської влади. Високі темпи економічного зростання через неврахування інфляції та масові приписки значно прикрашали дійсну картину. Старанне викривлення економічних реалій дозволяло переконувати світову спільноту в безперечних перевагах соціалізму як економічної системи, але мало цілком прогнозовані наслідки у вигляді некерованості: «недалеко пропливе

корабель, якщо на лодії неправильно нанесено мілини та рифи» [1, с. 184].

Тож статистика постсоціалістичних країн потребувала значного реформування. З 1988 р. (ще за радянських часів) у систему обліку та планування було введено показник ВВП та оприлюднено перші офіційні розрахунки за 1986-1987 рр. Лібералізація цін у ході проведення ринкових реформ поставила на порядок денний потребу розрахунку темпу відкритої відтепер інфляції. Усупереч очікуванням та райдушним надіям перехід до ринку супроводжувався спадом виробництва та масовим скороченням зайнятості, одним із наслідків якого стало зростання рівня безробіття.

Але численні труднощі переходу на розрахунки нових показників посилювалися необхідністю відновлення довіри до статистичних даних. При цьому основним призначенням моніторингу основних макроско-номічних індикаторів мало бути не стільки інформування суспільства, скільки докладний аналіз і винесення суджень про стан економіки та прийняття рішень щодо проведення певної політики. Чи придатні для цього показники статистичної звітності?

Проблеми браку об'єктивної інформації щодо справжнього стану економіки є доволі поширеними в сучасному світі. Так, час від часу виникають сумніви в надійності китайських офіційних статистичних даних [2]. Інколи Китай звинувачують у викривленні даних про зовнішню торгівлю та промислове виробництво, а головною рушійною силою зростання китайської економіки називають управління статистики КНР. У Росії виступи

директора НДІ статистики Росстату В. М. Сімчери часто породжують полеміку щодо якості офіційних цифр та відповідальності фахівців зі статистики за дезінформацію керівництва країни і дестабілізацію суспільства [3].

Утім, сумніви щодо коректності статистики пов'язані не лише з комуністичною традицією. У 2010 р. Єврокомісія звинуватила Грецію в підробці статистичних даних про стан державних фінансів. У 2013 р. МВФ спрямував «заяву про осуд» Аргентині, викривши її в систематичній підробці даних про зростання ВВП та інфляцію.

Отже, проблема об'єктивної неупередженої оцінки існуючого стану економіки не втрачає своєї актуальності, а серйозні економічні негаразди сьогодення тільки посилюють її злободенність.

Аналіз досліджень і публікацій. Критичне ставлення до статистичних даних, від якості яких залежить правильність стратегічних та тактичних рішень, доволі поширене серед українських економістів. Але слід визнати, що найчастіше викривлення вітчизняних показників національного рахівництва пов'язується з тінговою економікою. Багато науковців (В. Д. Базилович, А. В. Базилюк, З. С. Варналій, О. В. Гаврилюк, І. І. Мазур, В. О. Мандибуря та інші) досліджують її вплив на макроекономічні показники. При цьому увага більшою мірою зосереджена на стратегії детінізації задля створення сприятливих умов для легальної економічної діяльності.

Багато справедливої критики лунає на адресу показників ринку праці. В. М. Геєць та А. А. Грищенко наголошують на неадекватному відбитті офіційними цифрами реальної ситуації з рівнем безробіття в країні, пропонуючи власні розрахунки «дооціненого» його рівня [4, с. 45]. Навіть пересічні українці традиційно мають серйозні сумніви щодо достеменності темпів інфляції. Дослідження особливостей вітчизняної інфляції містяться в працях А. С. Гальчинського, С. О. Корабліна [5; 6], О. О. Мельника, О. В. Савченка.

Особливе зацікавлення викликають спроби комплексного аналізу залежності макроекономічних показників. Так, В. М. Попов досліджує зв'язок інфляції та безробіття на прикладі української економіки [7]. При цьому акцент робиться на відповідності реальної картини теоретичним закономірностям.

Корисним видається аналіз основних макроекономічних показників із точки зору їхньої відповідності прийнятим у міжнародній практиці підходам та стандартам. Добре відомо, що в країнах із розвинутою економікою спостерігається дуже поважне ставлення до економічних показників, розуміння яких може сприяти підвищенню особистого добробуту. Так, книга американського економіста Б. Баумоля «Секрети економічних показників: Приховані ключі до майбутніх економічних тенденцій та інвестиційних можливостей» адресована, у першу чергу, масовому читачу [8]. Це своєрідний навчальний та довідковий посібник для трейдерів та інвесторів, оскільки для фінансових ринків виняткове значення має своєчасна та правильна інтерпретація макроекономічних показників.

Отже, важко заперечити необхідність ретельного вивчення багатого і цінного іноземного досвіду об'єктивного висвітлення реальної макроекономічної картини. Крім того, переконатися у викривленні статистичних показників можливо в процесі комплексного аналізу основних макроекономічних індикаторів.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз основних макроекономічних показників у їхній залежності та з точки зору їхньої достовірності.

Для досягнення мети в статті виконуються такі завдання:

1) порівняння вітчизняної методики розрахунків основних макроекономічних показників із міжнародною практикою;

2) аналіз показників динаміки ВВП, рівня безробіття та темпу інфляції в Україні як окремо, так і в їхньому зв'язку, а також порівняння з аналогічними показниками окремих країн.

Виклад основного матеріалу. Серед економічних індикаторів, своєчасне спостереження за якими має найбільшу практичну цінність із точки зору визначення стану ділової активності і є важливим аналітичним інструментом управління макро-економічними процесами, слід виділити темпи економічного зростання (зміна реального ВВП), рівень безробіття (зайнятості) та темп інфляції. У табл. 1 зведено відповідні дані, що наводяться Державною службою статистики [9].

Таблиця 1

Основні макроекономічні індикатори України

Роки	Реальний ВВП (індекси фізичного обсягу)		Темпи зміни реального ВВП	Рівень зарєєстрованого безробіття на кінець року	Рівень безробіття за методологією МОП	Індекси споживчих цін (до грудня попереднього року)
	% до поперед. року	% до 1990 р.	%	%	%	%
1991	91,3	91,3	- 8,7	0,03		390,0
1992	90,1	82,3	- 9,9	0,3		2100,0
1993	85,8	70,6	- 14,2	0,4		10256,0
1994	77,1	54,4	- 22,9	0,4		501,0
1995	87,8	47,8	- 12,2	0,6	5,6	281,7
1996	90,0	43,0	- 10	1,3	7,6	139,7
1997	97,0	41,7	- 3	2,3	8,9	110,1
1998	98,1	40,9	- 1,9	3,7	11,3	120,0
1999	99,8	40,8	- 0,2	4,3	11,9	119,2
2000	105,9	43,2	5,9	4,2	11,6	125,8
2001	109,2	47,2	9,2	3,8	10,9	106,1
2002	105,2	49,7	5,2	3,7	9,6	99,4
2003	109,6	54,4	9,6	3,6	9,1	108,2
2004	112,1	61,0	12,1	3,5	8,6	112,3

2005	102,7	62,7	2,7	3,2	7,2	110,3
2006	107,3	67,3	7,3	2,8	6,8	111,6
2007	107,9	72,6	7,9	2,4	6,4	116,6
2008	102,3	74,2	2,3	2,1	6,4	122,3
2009	85,2	63,3	-14,8	2,5	8,8	112,3
2010	104,1	66,0	4,1	1,6	8,1	109,1
2011	105,2	69,3	5,2	1,8	7,9	104,6
2012	100,2	69,5	0,2	1,7	7,5	99,8
2013	100,0	69,5	0,0	1,8	7,7	100,5

Складено за [9].

Основним макроекономічним показником є ВВП, саме за ним, у першу чергу, роблять висновки про стан національної економіки та оцінюють темпи економічного зростання. У США Рахунки національного доходу та продукту (National Income and Product Accounts – NIPA) з 1930 р. оприлюднює Бюро економічного аналізу (Bureau of Economic Analysis) [10].

Усі показники розбиті на сім підрозділів. У першому підрозділі «Внутрішній продукт та дохід», який містить дані про ВВП, наводиться понад 60 таблиць. Інші підрозділи дозволяють скласти уявлення про стан та динаміку національного доходу, індивідуальних доходів та витрат, державних видатків, іноземних транзакцій, заощаджень, інвестицій тощо. Українська служба статистики пропонує значно менше показників. В усьому розділі «Національні рахунки» наведено 25 таблиць.

Якщо Бюро економічного аналізу надає п'ять таблиць із даними про реальний ВВП (залежно від року, взятого за базу порівняння), то вітчизняна служба статистики віддає перевагу номінальним показникам, не оприлюднюючи обсяги реального

ВВП, а обмежуючись індексами фізичного обсягу, тобто темпами його зміни.

У табл. 1 наведено динаміку реального ВВП – у відсотках до попереднього року та до 1990 р. Загальновідомо, що економічний спад 1990-х рр. перетворився на велику перехідну депресію, яка тривала десять років. Реальний ВВП за цей час знизився на 59,2 %. Економічне зростання почалося з 2000 р. і спочатку було засноване на зростанні експорту завдяки низькій завантаженості виробничих потужностей, сприятливій зовнішній кон'юктурі та девальвації гривні.

Його високі темпи пояснювалися, у першу чергу, низькою базою для порівняння. Коливання темпів зростання відбувалося з причини мінливості зовнішньої торгівлі (2000-2003 рр.) та у зв'язку з політичними подіями (2004-2005 рр.). Відносна стабілізація темпів у 2006 – першій половині 2008 рр. була перервана світовою кризою. Падіння українського ВВП у 2009 р. було помітно відчутнішим, ніж у більшості країн (табл. 2).

Таблиця 2

Темпи економічного зростання в окремих країнах світу

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Країни зони євро	1,8	3,4	3,0	0,2	-4,4	1,9	1,6	-0,6	-0,4
США	3,1	2,7	1,9	-0,3	-2,8	2,5	1,8	2,8	1,7
Японія	1,3	1,7	2,2	-1,0	-5,5	4,7	-0,6	1,9	1,8
Бразилія	3,2	4,0	6,1	5,2	-0,3	7,5	2,7	0,9	2,5
Росія	6,4	8,2	8,5	5,2	-7,8	4,5	4,3	3,4	1,5
Індія	9,3	9,3	9,8	6,2	5,0	11,2	7,7	3,8	3,0
Китай	11,3	12,7	14,2	9,6	9,2	10,4	9,3	7,7	7,7
ПАР	5,3	5,6	5,5	3,6	-1,5	3,1	3,5	2,5	2,1

Складено за [11].

Бюро економічного аналізу публікує попередні дані про ВВП протягом останнього тижня січня, квітня, липня та жовтня, далі вони двічі переглядаються та коригуються з інтервалом один місяць – уточнений ВВП та остаточний. Аналогічно (щоквартально через місяць після звітного періоду) повідомляє нові дані про європейський ВВП статистична служба ЄС – Євростат.

В Україні з початку розбудови національної служби статистики практикувалася щомісячна публікація даних про динаміку ВВП, що було цілком виправдано з точки зору оперативного відстежування економічної динаміки. Але у 2009 р. (саме під час економічної кризи), уперше з початку 1990-х рр., від цієї практики відмовилися, і уряд перейшов на щоквартальну публікацію даних. Проте спад виявився значно довшим, ніж квартал, і подібне розтягування в часі не допомогло покращити звітність.

У 2012 р. ВВП падав протягом двох останніх кварталів поспіль, що вже дало можливість визначити економічний процес як рецесію. Проте вищі темпи економічного зростання, що були характерні для перших двох кварталів, дозволили звітувати про річний темп 0,2 %, (деякі припускають, що для цього був штучно знижений дефлятор [12]). Падіння не було призупинене та продовжувалося і навіть поглиблювалося протягом ще трьох кварталів. Але в четвертому кварталі, за свідченням Держстату України, ВВП зріс саме на 3,7 %, порівняно з відповідним кварталом попереднього року, що дало змогу закінчити рік із нульовим результатом.

Це відбулося за наявності таких невітших результатів 2013 р., як річне скорочення обсягу промислової продукції на 4,3 %, будівельної продукції – на 14,5 %, перевезень вантажів на 1,9 % та пасажирських перевезень – на 2,8 %. Зростання спостерігалось лише

в сільськогосподарському виробництві (на 13,7 %) та в роздрібній торгівлі (на 9,5 %) [9]. Саме зростанням сільського господарства та низькою базою порівняння 2012 р. українські експерти схильні пояснювати дивовижне зростання в останньому кварталі та нульовий показник загалом [13].

Утім, більшість економістів була схвилювана черговим доказом відсутності в державі об'єктивної інформації щодо справжнього стану економіки, наголошуючи на політичному характері подібних звітів. Хоча навіть нульовий темп свідчив про стагнацію в економіці та потребував докладного аналізу чинників такого стану. Можна припустити, що вони були як зовнішніми (через надмірну відкритість української економіки), так і внутрішніми через численні ознаки несприятливого бізнес-клімату в країні.

За необхідності міжнародних порівнянь обсяг вітчизняного ВВП слід переводити в долари США. Загальновідомо, що для об'єктивної оцінки це слід робити за паритетом купівельної спроможності. Особливо важливі ці подробиці розрахунків у визначенні ВВП на душу населення, який прийнято використовувати для порівняння рівня життя в різних країнах світу. Проте Держстат розраховує ВВП на душу населення лише номінальний та в гривнях.

Підвищення об'єктивності ВВП потребує вдосконалення методів обстеження національної економіки, у першу чергу за рахунок оцінки так званої «економіки, що не спостерігається» (non-observed economy). Тривалий час економісти використовували різноманітні терміни для позначення цієї економіки: «тіньова», «неофіційна», «підпільна», «прихована» та інші. Нарешті було зроблено спробу узагальнити їх та створити єдине визначення. І хоча залишається багато проблем щодо виміру цього сектору економіки, відбувається постійне вдосконалення методик національного рахівництва з використанням «Керівництва з виміру економіки, що не спостерігається» – саме так було створено стандарт СНР 2008 р.

Згідно з класифікацією, що використовується в СНР та ОЕСР, економіка, що не спостерігається, включає приховану (тіньову), незаконну (кримінальну), неформальну та невраховану через недоліки та помилки під час збирання первинної інформації. Неформальна економіка охоплює продукцію домашніх господарств, вироблену для власного споживання, та незареєстроване дрібне товарне виробництво. Через поширення в українському селі натурального господарства та звичку мешканців міст виконувати власноруч великий обсяг домашньої роботи цей сектор економіки в Україні є доволі значним і сприяє зростанню суспільного добробуту, хоча це й не відбивається на статистичних даних.

Але неформальна економіка передбачає також неформальну діяльність та неформальну зайнятість, що значно ускладнює точну оцінку обсягу національної економіки та її структурних компонентів.

У книзі Б. Баумоля «Секрети економічних показників...» глава, що присвячена оприлюдненню

щомісячного звіту про зайнятість населення, побудована за канонами детективного жанру – таємний ритуал, надмірна секретність, суворий контроль заради недопущення зловживань. І все це стосується такої вибухонебезпечної інформації, як рівень зайнятості населення в країні. Американські економісти наголошують на тому, що саме цей показник здійснює першочерговий вплив на курс акцій та облігацій (ВВП у цьому своєрідному рейтингу лише на десятій позиції), курс валюти (ВВП – третій за впливом), – тобто стосується кожного, хто цікавиться проблемами фінансових ринків [8, с. 11-12]. На першому плані у звіті про зайнятість знаходиться показник безробіття, який подає широку картину не лише ринку праці, а й стану здоров'я економіки загалом та напрямку її майбутнього розвитку.

Узагалі уряд США слідує за станом зайнятості, використовуючи й інші звіти та індикатори. Бюро статистики праці щомісяця готує звіт про зайнятість (Employment report). Звіт включає в себе опитування 60 тис. домашніх господарств, яке визначає рівень безробіття, та дослідження платіжних відомостей у несільськогосподарському секторі, так зване опитування про заробітну платню (Nonfarm Payroll), за яким визначається кількість нових робочих місць, створених у несільськогосподарському секторі, середня тривалість робочого тижня та середня погодинна зарплата.

Оприлюднення звіту викликає негайну реакцію ринку (очікування майбутнього стану економіки та курсу долара). Існує емпіричне правило, згідно з яким приріст Nonfarm Payroll на 200 тис. на місяць призводить до зростання ВВП на 3 %. Щотижня оприлюднюються дані про кількість заявок на виплату з безробіття.

Незважаючи на помітне зменшення останнім часом рівня безробіття в США (6,1 % у серпні 2014 р.), воно залишається ключовою ознакою макро-економічної нестабільності. П. Кругман у книзі «Вихід з кризи є!» докладно аналізує негативний вплив безробіття на економіку (розділ має назву «Зруйноване життя», а всю книгу присвячено «Безробітним, які заслуговують на краще») [14].

Світова криза 2008-2009 рр. збагатилася макроекономічну теорію цікавим досвідом, що дає підстави для корисних узагальнень та висновків щодо особливостей функціонування ринку праці в ході економічних циклів. Одне з найважливіших питань, яке має як теоретичний, так і практичний інтерес, – це причини доволі різкої реакції ринку праці на кризу. Безробіття в країнах ОЕСР зросло за час кризи майже в 1,5 рази, що стало післявоєнним максимумом. Поряд із цим зросла чисельність робітників, яких було переведено на неповний графік, та тих, хто зневірився в пошуках роботи (їхня чисельність наприкінці 2009 р. навіть перевищила загальну кількість безробітних) [15]. До того ж безробіття продовжувало зростати і під час виходу світової економіки з рецесії (табл. 3).

Таблиця 3

Рівень безробіття в окремих країнах світу

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Країни зони євро	8,9	8,2	7,4	7,5	9,5	10,0	10,1	11,3	12,0
Країни ОЕСД	6,8	6,2	5,8	6,1	8,3	8,5	8,1	8,2	8,1
США	5,1	4,6	4,6	5,8	9,3	9,6	8,9	8,1	7,5
Японія	4,4	4,1	3,9	4,0	5,0	5,0	4,6	4,3	4,0
Росія	7,6	7,2	6,1	6,3	8,5	7,5	6,6	5,7	5,5

Складено за [11].

Загально визнано, що найактуальнішою проблемою в Європі є молодіжне безробіття. У силу певних історичних, культурних чинників деякі країни мають традиційно високий рівень безробіття серед молоді (Іспанія, Греція, Італія, Португалія, Франція). Випускники навчальних закладів, які не мають достатнього досвіду та кваліфікації, поповнюють лави безробітних. У книзі П. Кругмана наведено результати дослідження Л. Кан, яка «порівняла кар'єру випускників університетів, що закінчили навчання в роки високого безробіття, із кар'єрою тих, чий випуск припав на період економічного піднесення. Ті, кому не пощастило, показували значно гірший результат, причому не тільки в перші роки після закінчення університету, але й протягом усього життя» [14, с. 38].

Аналіз наявної статистики дає поживу для роздумів: якщо в період кризи 1990-1993 рр. кореляція між зміною ВВП та рівнем безробіття в країнах ОЕСР становила (-0,7), то протягом 2008-2009 рр. цей показник знизився до (-0,35). Дослідники аналізують причини такої гетерогенності в реакції національних ринків праці на економічний спад [15].

Британські економісти, дослідивши європейську та американську статистику, дійшли несподіваного висновку про зв'язок рівня безробіття та чисельності власників житла: скорочення мобільності населення внаслідок придбання власного помешкання сприяє зростанню безробіття (подвоєння чисельності домовласників призводить до зростання чисельності безробітних більше ніж удвічі) [16].

На превеликий жаль, українська статистика унеможливає проведення аналізу, подібного до вищенаведених спроб. Серед інших макроекономічних індикаторів статистичні дані про рівень безробіття просто вражають своєю відірваністю від вітчизняних реалій. Офіційний рівень безробіття являє собою абсолютно штучний показник – це відношення чисельності безробітних, зареєстрованих для одержання допомоги через державну службу зайнятості, до населення працездатного віку. На початок 2000 р., коли реальний ВВП, порівняно з 1990 р. впав майже на 60 %, офіційний рівень безробіття становив 4,3 %. Під час падіння ВВП у 2009 р. на 14,8 % рівень безробіття зріс із 2,1 % до 2,5 %. Ще важче пояснити зростання рівня безробіття у 2011 р. (з 1,6 % до 1,8 %) за умов зростання реального ВВП на 5,2 %.

Більш точним справедливо вважається показник, що визначається за методологією МОП: відношення чисельності безробітних віком 15-70 років до чисельності економічно активного населення. Саме такий спосіб використовується у світовій практиці. Цей показник в Україні в 3-4 рази перевищує рівень безробіття, зареєстрований центрами зайнятості, що цілком природно через самостійний пошук роботи значною частиною безробітних. Утім, навіть показники, що розраховані за методологією МОП, не завжди викликають довіру, оскільки в Україні наявний високий рівень прихованого безробіття, а траєкторія зміни рівня безробіття є напрочуд плавною і слабо корелює зі змінами реального ВВП та темпу інфляції (часом доволі різкими). Протягом 2007 та 2008 рр. рівень безробіття не змінювався, становивши 6,4 %. Хоча у 2007 р. спостерігалось зростання до 7,9 %, а у

2008 р. з жовтня почався спад промислового виробництва та ВВП, суттєво зменшивши річний темп економічного зростання до 2,3 %. У 2004 р. за умов найбільшого в історії темпу приросту реального ВВП 12,1 % спостерігалось безробіття 8,6 %. А в кризовому 2009 р., коли реальний ВВП впав на 14,8 %, рівень безробіття дорівнював 8,8 %.

Згідно з деякими експертними оцінками, справжній рівень безробіття в Україні коливається в межах 18-20 %. Так, відомі українські економісти В.М. Геєць та А. А. Грищенко справедливо констатують, що офіційні «цифри не цілком адекватно відображають реальну ситуацію. Розрахунки «дооціненого безробіття», проведені в Інституті економіки та прогнозування НАН України з урахуванням квазізайнятих і мігрантів, які виїхали в пошуках роботи за кордон, дають показник близько 20 %, що відповідає рівню безробіття у проблемних європейських країнах» [4, с. 45]. Вони цілком слушно наголошують на тому, що проблемі безробіття в нашій країні не відводиться належної уваги. Це пояснюється, у свою чергу, і тим, що за показниками, які оприлюднюються, проблема не виглядає гострою, порівняно з іншими.

Разом із тим лише одна проблема трудових мігрантів виглядає надзвичайно серйозною. Загально відомо, що левовій частці валютних надходжень наша країна завдячує так званим заробітчанами, тобто тим, хто не знайшов роботи на вітчизняному ринку праці. Якщо не брати до уваги цих людей, то суттєво зменшується потреба у проведенні відповідних реформ – покращення інвестиційного клімату, сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, боротьби з корупцією тощо. У свою чергу, неврахування прихованого безробіття серйозно знижує рівень соціального забезпечення як для самих безробітних, так і для нинішніх та майбутніх пенсіонерів.

Наведені проблеми ще більше актуалізують потребу розрахунку природного рівня безробіття для України. Такі спроби дедалі частішають, але їхня коректність апріорно скомпрометована якістю наявної статистики, тим паче, що природний рівень часто просто ототожнюється зі стаціонарним [17, с. 45]. Відсутність науково обгрунтованого рівня природного безробіття унеможливає використання і такого показника, як циклічне безробіття та розрахунок потенційно можливого ВВП. Втрачають сенс спроби розрахувати так званий індекс злиденності (misery index), який являє собою суму річного темпу інфляції та рівня безробіття, – адже амплітуда зміни рівня безробіття в сотні разів менша від амплітуди зміни інфляції.

Попри всю несхожість української та китайської економіки, відчувається однакове бажання прикрасити реальний стан речей. Знайти дані про рівень безробіття в Китаї доволі непросто, у багатьох джерелах статистики їх просто не наведено. Очевидно, що високі темпи економічного зростання природно необхідні країні, в якій на ринок праці постійно виходять дедалі нові громадяни, яких потрібно забезпечити роботою (лише у 2012 р. чисельність працездатних скоротилася вперше за всі роки реформ). За оцінками китайських економістів, 1 % приросту ВВП дає менше ніж

0,2 % приросту зайнятості. Отже, щорічні темпи економічного зростання в 8-9 % створюють до 10 млн робочих місць на рік, що вдвічі менше, ніж потреба [18, с. 126].

Фахівці міністерства трудових ресурсів та соціального забезпечення Китаю повідомляють про рівень міського безробіття близько 4 %. Експерти Академії суспільних наук Китаю стверджують, що він удвічі більший. А деякі аналітики, які беруть до уваги приховане безробіття, отримують двозначні величини.

Іншим важливим показником економічної нестабільності, який ретельно вивчають та аналізують як на державному рівні, так і на фінансових ринках, є темп інфляції, що розраховується на основі індексу споживчих цін. Вплив інфляції (на відміну від безробіття) відчувається абсолютно всіма громадянами країни. Це дозволяє порівнювати власні спостереження з даними, що оприлюднює офіційна статистика, та часто піддавати сумніву останні.

Індекс споживчих цін (CPI) вимірює середню зміну роздрібних цін на товари та послуги, що входять у так званий споживчий кошик. Усі складові кошика поділяються на окремі групи зі своєю питомою вагою, в якій відбивається їхня значущість (тобто розраховується середньозважений індекс). У США це вісім основних груп товарів та послуг (які, у свою чергу, поділені більше ніж на 200 категорій): їжа та напої, житло, одяг, транспорт, медична допомога, дозвілля, освіта та комунікації, інші. Найзначнішим компонентом індексу споживчих цін США є вартість житла (понад 40 %), далі йде транспорт (17 %), їжа та напої (15,4 %) [19].

Український споживчий кошик включає 12 груп товарів та послуг, кожна з яких має своє значення: продукти харчування та безалкогольні напої (50,8 %), алкогольні напої, тютюнові вироби (6,3 %), одяг і взуття (7,3 %), житло, вода, електроенергія та газ (11,4 %), предмети домашнього вжитку (2,6 %), охорона здоров'я (3,8 %), транспорт (4,9 %), зв'язок (3,3 %), відпочинок і культура (2,3 %), освіта (1,6 %), ресторани та готелі (2,9 %), різні товари та послуги (2,9 %).

Склад споживчого кошику з часом переглядається. Так, у 2012 р. його було оновлено – доповнено деякими сучасними товарами і послугами, які довели загальну кількість позицій до 335. Вагові коефіцієнти складових кошику мають переглядатися щороку.

Упереджене ставлення до об'єктивності даних про вітчизняний рівень інфляції ґрунтується на кількох аргументах. По-перше, значну частину в споживчому кошику складають товари та послуги, ціни на які регулюються державою (наприклад, «соціально значущі» харчові продукти, послуги ЖКГ). Це, у свою чергу, створює простір для використання адміністративних заходів боротьби з інфляцією. По-друге, незважаючи на цілком правильний тренд до оновлення та розширення споживчого кошику, зростає розрив між ним та тим спрощеним кошиком пересічного українця, який складається переважно з продуктів харчування, комунальних послуг та ліків. Побутова техніка, телевізори, мобільні телефони, годинники не купуються щомісяця. Ціни ж на них змінюються не так часто, а інколи взагалі мають спадну тенденцію. По-третє, у розрахунках, як правило, використовується мінімальна ціна кожного

товару. Подібні особливості розрахунку індексу споживчих цін роблять можливим маніпулювання показниками інфляції.

Ще однією особливістю розрахунку темпу інфляції в Україні є те, що показник порівнює ціни в грудні поточного та минулого року. Разом із тим у США, європейських країнах, міжкраїнових зіставленнях використовується показник середньорічної інфляції. Саме останній краще віддзеркалює загальну динаміку цін, ніж той, що демонструє зміну рівня цін між двома умовними точками. С. Кораблін вважає специфічний однокілий вітчизняний показник політично «коректним», попри те, що він може бути як нижчим за середньорічний (2005, 2007 рр.), так і вищим (2006 р.) [6].

Але незважаючи на всі означені особливості розрахунків, амплітуда зміни темпу інфляції є найбільшою, порівняно зі зміною інших макро-економічних індикаторів (табл. 1).

Роки незалежності створили багате інформаційне підґрунтя для всебічного аналізу інфляції в Україні. Але порівняння вітчизняних показників безробіття та інфляції черговий раз дозволяє піддати сумніву об'єктивність статистики. Першу половину 1990-х рр. неможливо аналізувати, оскільки за умов гіперінфляції та галопуючої інфляції Держстат повідомляв лише рівень зареєстрованого безробіття, який не досягував навіть до 1 %.

Із появою показника, розрахованого за методологією МОП, можна спостерігати, що зміна рівня безробіття певним чином корелює зі зміною ВВП – зростання рівня безробіття супроводжувало від'ємні темпи економічного зростання, а з 2000 р. починається його поступове зменшення. Темп інфляції при цьому коливається, не спричиняючи суттєвого впливу на інші макро-економічні індикатори. Дефляція 2002 р. взагалі не позначилася на рівні безробіття. Але беручи до уваги показник економічного зростання, слід піддати сумніву наявність у цьому році дефляції.

Напевно не слід вбачати в статистичних даних порушення теоретичних закономірностей [7, с. 76]. Адже спад виробництва не завжди супроводжується зниженням інфляції, тож між інфляцією та безробіттям необов'язковий тісний зворотний зв'язок. У певні періоди рівень безробіття та темп інфляції зростають або зменшуються одночасно (1997-1998 рр., 2000-2002 рр., 2004-2005, 2009-2012 рр.). Поряд із цим у періоди 2003-2004 рр., 2005-2007 рр. вони рухалися в протилежних напрямках.

Останніми роками Держстат звітував про надзвичайно низькі темпи інфляції. У 2012 р. взагалі спостерігалася дефляція 0,2 % (вдруге у вітчизняній історії). А у 2013 р. темп інфляції становив 0,5 %. Подібний контроль над цінами та відсутність інфляції уряд та НБУ вважали своєю заслугою – унаслідок немонетарних причин інфляції контроль над нею здійснювався їхніми спільними зусиллями. Тверде переконання в тому, що «стабільне економічне зростання має ґрунтуватися на створенні низько-інфляційного середовища» [20, с. 8] домінувало серед фахівців, тож, напевно, не в останню чергу сприяло досягненню незвично низьких показників останніми роками.

Але слід взяти до уваги, що багато економістів виступають за більш високу інфляцію. У цьому

питанні спостерігається значна розбіжність думок – як правило, американські економісти ставляться до інфляції спокійніше, ніж європейські. Відомо, що країна, яка збирається приєднатися до єврозони, повинна відповідати маастрихтським критеріям. Серед них визначено темп інфляції, який не повинний перевищувати середній показник трьох країн ЄС (із найнижчими значеннями) більше ніж на 1,5 %. У 2009-2010 рр. цей показник дорівнював 2,4 %.

П. Кругман, критикуючи жакливі прогнози майбутньої інфляції, зазначав, що її зменшення значно ускладнює відновлення економіки: «Наша мета має бути протилежною: помірне зростання цін – скажімо, базова інфляція на рівні 4 %» [14, с. 222]. Він посилається на документ МВФ, що був оприлюднений у 2010 р., – «Перегляд макроекономічної політики» (*Rethinking Macroeconomic Police*). У ньому було зроблено спробу переосмислити колишні припущення щодо низької інфляції (2 % та менше) і пропонується центральним банкам орієнтуватися на вдвічі більший показник [14, с. 222].

Дослідження, проведене В. М. Гейцем щодо зв'язку динаміки ВВП і дефлятора протягом 30 років у різних країнах світу, доводить, що більшість точок зростання ВВП було в інтервалі приросту дефлятора 2-6 %, а для країн, що розвиваються, значно більше: 15-40 % [4, с. 17]. Аналогічне дослідження С. О. Корабліна для України 2000-2005 рр. свідчить, що оптимальною з точки зору економічного зростання була інфляція на рівні приблизно 9 % [5].

Загальновідомо, що темпи інфляції в країнах BRICS відчутно перевищують аналогічні показники в країнах Європи, США, не кажучи про Японію, яка тривалий час потерпала від дефляції (табл. 4). Утім, на відміну від Бразилії, Індії, Росії та ПАР, Китай демонструє напрочуд помірну цінову динаміку. Але в цьому випадку експерти схильні пояснювати це не перекручуванням звітних показників, а стабільно високою питомою вагою інвестицій у ВВП (близько 40 %), що є основним джерелом зростання китайської економіки.

Таблиця 4

Темпи інфляції в окремих країнах світу

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Країни зони євро	2,2	2,2	2,1	3,3	0,3	1,6	2,7	2,5	1,4
США	3,4	3,2	2,9	3,8	-0,3	1,6	3,1	2,1	1,5
Японія	-0,6	0,2	0,1	1,4	-1,3	-0,7	-0,3	0,0	0,2
Бразилія	6,9	4,2	3,6	5,7	4,9	5,0	6,6	5,4	5,9
Росія	12,7	9,7	9,0	14,1	11,7	6,9	8,4	5,1	6,6
Індія	4,2	5,8	6,4	8,3	10,9	12,0	8,9	9,3	11,5
Китай	1,8	1,5	4,8	5,9	-0,7	3,2	5,5	2,6	2,5
ПАР	2,1	3,2	6,2	11,0	7,1	4,3	5,0	5,6	5,9

Складено за [11].

Підвищення інвестиційних витрат спричиняє зростання сукупного попиту, тиснучи на рівень цін у бік зростання. Але одночасно інвестиції впливають на сукупну пропозицію, розширюючи виробничий потенціал країни і тим самим сприяючи зниженню рівня цін. В Україні ж норма інвестицій коливається в діапазоні 18-22 % від ВВП, збільшившись лише у 2007 р. до рекордних 28,2 %. Тож зростання частки інвестицій у ВВП, як і підвищення продуктивності праці, мають бути не лише джерелами економічного зростання, а й чинниками уповільнення інфляції.

За умов, коли драйверами економічного зростання виступають споживчі витрати та експорт, темпи інфляції слід очікувати значно вищі. Двозначна, галопуюча інфляція породжує високі інфляційні очікування, але, на думку В. М. Гейца та А. А. Гриценка, оптимальною для України можна вважати середньорічну інфляцію на рівні 6-9 % і аж ніяк не дефляцію, що мала місце у 2012 р. [4, с. 17].

Із початку 2000-х рр. інфляція у світі значно скоротилася. Якщо ще в 1990-і рр. її темп сягав 30 %, то з початком століття він досіг нижче 5 %. Таким залишався й надалі, окрім тимчасового зростання до 7 % у 2008 р. У ролі причини такої відчутної дезінфляції зазвичай називають глобалізацію, яка разом із приватизацією та зменшенням державного втручання посилює процеси ринкової саморегуляції. Економісти навіть заговорили про загрозу дефляції.

Дефляція не поступається руйнівними наслідками надмірній інфляції – помітно знижується привабливість

інвестиційної діяльності, через дефляційні очікування падає сукупний попит, суттєво скорочуються можливості маневру держави і, урешті-решт, спадають обсяги виробництва та підвищується рівень безробіття.

Одна справа, коли дефляція фіксується протягом літніх місяців у зв'язку із сезонним здешевленням продовольчих товарів, і зовсім інша – коли ціни знижуються протягом усього року. У цьому випадку слід шукати інші причини. Причинами дефляції 2012 р. в Україні було згорання промислового виробництва та проведення доволі жорсткої монетарної політики задля підтримання стабільного курсу гривні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз дозволяє зробити невтішні висновки про недостатню об'єктивність інформації щодо справжнього стану вітчизняної економіки. Низька якість статистичної інформації зумовлена як недосконалістю статистичної методології, так і бажанням отримати політично коректні показники.

Показники мають відбивати реальний стан економіки, якими б безрадісними не видавалися результати. Штучно покращені показники задають неправильні орієнтири для проведення економічної політики, дезорієнтують владні структури та суспільство. Недостовірні дані тягнуть за собою неякісні плани, нереальний бюджет, реформи, що неадекватні стану та потребам економіки.

Реальний моніторинг економічної ситуації потребує ширшого кола показників, ніж пропонує зараз Державна служба статистики. Для об'єктивної неупередженої

оцінки та успішного планування й управління необхідно використовувати обсяги реального ВВП, ВВП за паритетом купівельної спроможності, потенційно можливий ВВП, природний рівень безробіття, середньорічний темп інфляції.

Також існує проблема вибору неправильних орієнтирів для викривлення статистики. Вони мають, як правило, популістське підґрунтя (позитивна динаміка ВВП, поміркована інфляція, стабільний валютний курс).

При цьому часто не береться до уваги ціна, яку доведеться платити за досягнення цих примарних орієнтирів.

Сучасний період української історії, попри численні негаразди, знаменує собою необхідність та унікальну можливість проведення серйозних реформ, що, у свою чергу, потребує достовірної економічної інформації та суспільної довіри.

ЛІТЕРАТУРА

1. Селонин В. Лукавая цифра / В. И. Селонин, Г. И. Ханин // Новый мир. – 1987. – № 2. – С. 181–201.
2. Chow Gr. Are Chinese Official Statistics Reliable? / Gregory Chow // CESifo Economic Studies. – 2006. – Vol. 52, issue 2. – P. 396–414. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://econpapers.repec.org/article/oupcesifo/v_3a52_3ay_3a2006_3ai_3a2_3ar_3a396-414.htm.
3. Ханин Г. Лукавые и чужие цифры Василия Симчеры / Г. И. Ханин, Д. А. Фомин // Свободная мысль. – 2010. – № 6 (1613). – С. 189–194.
4. Гесць В. М. Вихід з кризи (Роздуми над актуальним у зв'язку з прочитаним) / В. М. Гесць, А. А. Грищенко // Економіка України. – 2013. – № 6. – С. 4–19.
5. Кораблін С. О. Сукупна пропозиція і оптимальна інфляція / С. О. Кораблін // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 1. – С. 9–32.
6. Кораблін С. Інфляція-2008: у полоні стереотипів / С. О. Кораблін // Дзеркало тижня. – 2008. – № 13. – 5-11 квітня.
7. Попов В. Українська економіка в параметрах інфляції та безробіття / В. Попов // Економіка України. – 2011. – № 11. – С. 69–79.
8. Баумоль Б. Секреты экономических показателей: Скрытые ключи к будущим экономическим тенденциям и инвестиционным возможностям [Текст] / Б. Баумоль ; [пер. с англ., под науч. ред. Г. В. Григораш]. – Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2007. – 352 с.
9. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Bureau of Economic Analysis [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bea.gov/iTable/iTable.cfm?reqid=9&step=1&isuri=1#reqid=9&step=1&isuri=1>.
11. Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/statistics/>.
12. Романенко В. Економіку довели до нуля [Електронний ресурс] / В. Романенко // Реальна економіка. – 11.02.2014. – Режим доступу : <http://real-economy.com.ua/publication/22/61051.html>.
13. Експерти розповіли, за рахунок чого в четвертому кварталі відбулося зростання ВВП [Електронний ресурс] / УНІАН. – 31.01.2014. – Режим доступу : <http://economics.unian.ua/finance/878991-eksperti-rozprovili-za-rahunok-chogo-v-chetvertomu-kvartali-vidbulosya-zrostantnya-vvp.html>.
14. Кругман П. Выход из кризиса есть! / П. Кругман. – М. : Азбука Бизнес, Азбука-Аттикус, 2013. – 320 с.
15. Рынок труда: реакция на кризис / [отв. редактор Ф. Э. Бурджалов, Е. Ш. Гонтмахер]. – М. : ИМЭМО РАН. – 2011. – 184 с.
16. Домовладение порождает безработицу, выяснили ученые [Електронний ресурс] // Reuters. – 01.11.2013. – Режим доступу : <http://ru.reuters.com/article/oddyEnoughNews/idRUMSE9A000R20131101>.
17. Васильев О. Прогнозування рівня безробіття в Україні / О. Васильєв // Економіка України. – 2012. – № 4. – С. 41–46.
18. Храмухін А. Китайский «велосипед». КНР. Парадоксы развития / А. Храмухін // Новый мир. – 2008. – № 3. – С. 126–137.
19. United States Department of Labor, Bureau of Labor Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://stats.bls.gov/cpi/cpifaq.htm>.
20. Петрик О. Інфляція в Україні та її прогнозування в Національному банку / О. Петрик // Вісник НБУ. – 2012. – № 5. – С. 8–12.

В. А. Палехова,

Черноморский государственный университет имени Петра Могилы, г. Николаев, Украина

ОСНОВНЫЕ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИНДИКАТОРЫ В ЗЕРКАЛЕ УКРАИНСКОЙ СТАТИСТИКИ

Цель статьи заключается в анализе основных макроэкономических показателей в их взаимозависимости и с точки зрения их достоверности. В процессе исследования применены общенаучные методы: сравнение (отечественной практики расчета основных макроэкономических показателей и принятых в международной практике подходов и стандартов), анализ (для доказательства неадекватного отражения реальности в официальной статистике), синтез (для формулирования рекомендаций по усовершенствованию статистической методологии). Доказана недостаточная достоверность информации о действительном состоянии национальной экономики. Обоснована необходимость расчета более широкого круга показателей, чем предлагает сейчас Государственная служба статистики. Делается ударение на проблеме выбора

неправильных ориентиров для искажения статистики. Проведенное исследование дало возможность выявить отдельные направления совершенствования статистической методологии. Полученные результаты исследования могут быть использованы в службе статистики для улучшения информационно-мониторинговой функции.

Ключевые слова: ВВП; темпы экономического роста; уровень безработицы; темп инфляции; достоверность статистических показателей.

V. A. Palekhova,

Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolayiv, Ukraine

MAIN MACROECONOMIC INDICATORS IN THE MIRROR OF UKRANIAN STATISTICS

Purpose. *The purpose of the article is the analysis of main macroeconomic indicators in their correlation and in the view of their reliability.*

Methodology of research. *In the research the author used general scientific methods of comparison (domestic practice of main macroeconomic indicators' calculation and international approaches and standards), of analysis (for arguments of the unequal reality's reflection in official statistics), of synthesis (formulation the recommendation on improvement of statistical methodology).*

Findings. *The insufficient reliability of information about real state of national economy was proved. The necessity of calculation more broad then the indicators of State statistic service offered was founded. It is emphasized on the problem of choice of the incorrect guiding line for statistic's distortion.*

Originality. *The research made it possible to reveal some directions of statistical methodology's improvement.*

Practical value. *The results of the research can be used in statistical service for improvement of the informational-monitoring function.*

Keywords: *GDP; rate of economic growt; unemployment rate; inflation rat; authenticity of statistical information.*

Рецензенти: Євчук Л. В., д. е. н., професор;
Навроцький С. А., д. е. н., професор.

© Палехова В. А., 2014

Дата надходження статті до редколегії 22.10.2014.